

Никеловите мини

в Нова Каледония и екологичният бунт на канаките

Васил Симеонов

Все пак нека представим действащите лица в тази твърде сериозна грама. Тя има както исторически корени, така и съвременно звучене. Едно от последните

колониялни владения в света все още е френската загранична територия Нова Каледония, малък меланезийски архипелаг в южния Тихи океан, намиращ се на повече от 20 000 километра от Париж - между остров Фиджи и Австралия. Нова Каледония не е френски департамент, както са групи отвъдморски територии, но не е и напълно автономна област. Включена е в списъка за деколонизация на ООН от много време и се състои от най-големия остров Гран Тер, където е и столицата Нумея, както и по-малките острови Овеа, Лифу и Маре. Гран Тер е прочут с минералните си залежи от никел – около една четвърт от целия световен запас на ценния метал.

Екологичните конфликти обикновено са свързани с ожесточени словесни дебати – най-вече между зелени активисти и мениджъри, собственици на големи индустриални съоръжения и политици с „незелено“ мислене. Но чак бунтове и въоръжена съпротива, не е ли малко пресилено?

По-напред в класацията са само Руската федерация и Канада.

Французите контролират острова от 1853 г. и още тогава започват експлоатацията на никелови-

те мини. Отначало работата в мините е трябвало да се извършва от криминални престъпници, заловени и осъдени във Франция и изпратени на каторжен труд в Нова Каледония. Още в началото на добива на никелова руда станало ясно, че мините са разположени твърде близо до селищата на местното население – канаките. Днес те са малцинство, като техният бит, обичаи, поминък, здраве и национална гордост са напълно сразени от безпощадното антропогенно замърсяване, причинено от рудодобивната дейност, флотацията, топенето и рафинирането на ценния за индустрията метал.

Цялата история около началото на никеловия бум може да се отнесе към

екологичните проблеми, възникнали в архипелага още в средата на 19 век. Колонизаторите започват да анексират земите на канаките, водени от вождя Атаи – за построяване на бараки за каторжниците, за отглеждане на добитък, за обслужване на рудодобива. През 1878 година избухва въоръжено въстание на канаките, предвождани от Атаи, което е потушено много трудно след почти година сражения и жертви – 1200 сред канаките и над 300 французи. Резултатът е страшен – местното население загубва много обработваема земя, на която е отглеждало основните култури за прехраната си – таро и ям. Типична екологична катастрофа с тежки последици за местното население. Жителите са изпращани в резервати и практически са лишени от каквито и да са граждански права. Просто остават на ръба на оцеляването.

В края на 19 век потокът от каторжници секва и собствениците на мините са принудени да попълват работния персонал с местни жители. Започва и внос на работна ръка от Индонезия, Индокитай и Япония. Канаките намаляват

популацията си с над 50%. Френските колониални власти отказват да дадат автономия, твърдейки, че нито моралът, нито интелектуалните възможности на канаките позволяват самоуправление. Това не пречи по фронтовете на Първата световна война да бъдат изпратени над 1200 мъже от Нова Каледония, от които у дома (разбирай – в установените резервати, които не могат да се напускат без разрешение) се връщат по-малко от половината. Това води до второ голямо въстание на аборигените през 1917 г.

Нека се върнем на екологичните последици от добива на никел в Нова Каледония, които са причина за множество събития в архипелага.

Най-напред няколко думи за канаките. Думата „канак“ произхожда от „канак маоли“, хавайски израз за „обикновен човек“. Те имат собствена култура и ритуали, музиката им се причислява към стила „реге“. Произходът на канаките не е изяснен, но според някои изследователи те съществуват от 3000 години преди Христа. И след като са живяли изолирано в малкия си архипелаг от хи-

Жителите на Нова Каледония – канаките

Екологичните поражения от добива на никел на остров Гран Тер

лядолетия, без контакт с груги народи и култури, те изведнаж се сблъскват с арогантните британци на капитан Кук, открил острова за останалия свят през 18 век, а по-късно и с не по-малко арогантните французи, започнали добива на никел век по-късно. Междувременно канаките губят население поради болести, привнесени от европейците.

Минната промишленост отгавна се причислява към най-тежките и опасни замърсители на околната среда. Добивът на никел има добре документиран негативен екологичен ефект. Нова Каледония е най-убедителната илюстрация за това. И макар че първият бунт на канаките не е изцяло екологичен, според

някои изследователи може да го приемем и за протест срещу разрушената околна среда. Има достатъчно научни потвърждения за това. Вече споменахме за наглото заграбване на селскостопански земи – етап първи на екоинтервенцията. Стопанската дейност има доказано вредно влияние върху жизнено важните влажни зони на остров Гран Тер – те са или напълно заличени или замърсени. Реките и потоците са били затлачени с отпадъци от рудодобива. Това води до повишение на нивото на водата в речните корита и наводнения, разрушаващи обработваемата земя. Промените в речните устия водят до изменения в речната флора и фауна. Естуарите и

заливите поемат големи количества „червена тиня“ (от никеловото производство) и водят до загиване на горски масиви. По време на разцвета на никеловия рудодобив започва свличане на хълмовете около мините и цялостно изменение на околната среда. Ерозията на склоновете продължава и след закриване на някои от мините. Има убедителни данни от изследване, публикувано през 1991 г., че 1 милион тона маса от отпаден материал от никеловите мини е предизвикала изместване на делтата на лагуна с около 300 метра в резултат на седиментационен процес. Димът от никеловите фабрики е оцветен в черно и червено. В атмосферата се регистрират високи нива на никел, арсен и олово, както и много други органични и неорганични замърсители – феноли, въглеводороди, полихлорирани бифенили, сероводород и т.н. В околните води се откриват повишени нива на нитрити, нитрати и фосфати. Да не говорим за това колко от тях са канцерогенни и чужди на живота (ксенобиотици) във водата, атмосферата и почвата.

В ранния етап на противопоставянето на гревната канакска култура и технологичната революция от 19 век,

Въстаници канаки от армията на вожда Атаи

Професор г.х.н. Васил Симеонов работи в областта на аналитичната химия на околната среда, хеометрия и екометрия, със специални интереси към темите от история на околната среда.

резултатите от замърсяването са имали груга мярка и цена, но е интересно да се види как спонтанно едно изолирано далеч от тогавашните цивилизационни ценности общество е противодействало на антропогенния натиск да бъде, ако не напълно унищожено, то изтласкано в периферията на нормалното съществуване. Реакцията е оправдана и канаките могат да бъдат поздравени за куража и себеотрицанието си. Днешното общество знае много повече за екологичните катастрофи, но е далеч по-търпеливо или..безразлично.

Операиращите в момента никелови мини в Нова Каледония се управляват много по-добре и са принудени да се съобразяват с модерните условия и изисквания. За канаките, борещи се все за независимост и за по-добро състояние на околната им среда, бунтът от миналото не е приключил. ■

ЛЮБОПИТНО

Полярна лисица рекордьор на далечно пътешествие

За разлика от широко разпространената във всички умерени региони на нашата планета червена лисица (*Vulpes vulpes*), Полярната лисица обитава само северните региони на Азия, Европа и Америка далече зад Полярния кръг. В науката е известна с научното име *Vulpes lagopus*, дадено ѝ от известния шведски учен Карл Линей през далечната 1758 г. Той открил няколко съществени разлики между обикновената червена лисица и няколко екземпляри по-гребни и светли лисици, уловени в Шведска Лапландия и това му дало основание да опише новия вид. За разлика от добре познатата на всички ни още от детските години червена лисица или „Кума Лиса“ тя е по-гребна по размери, а на топло женските екземпляри рядко надминават

3 – 4 кг., докато мъжките са по-егри, но не тежат повече от 6 – 7 кг. Поради светлата космена покривка на тялото в северните страни често има различни имена – бяла, снежна или арктическа лисица. А трудното намиране на храна, особено през дългите зимни месеци, е направило животните всеядни, които често са принудени освен гризачи и птици на сушата, да ловят и риба в реките и езерата или да копаят в твърдата почва за замръзнали растения, плодове, червеи, насекоми и др. Доскоро се знаеше, че полярните лисици имат сравнително кратък живот – около 3 – 4 години и обикновено обитават ограничени райони, като рядко предприемат по-дълги миграции от мястото на раждането им. В литературата се

съобщава, че „номадизмът“, т.е. разселването на по-далечни разстояния се среща при само до 3.5% от индивидите в регионалните популации на Полярната лисица.

Ново изследване на учени от Норвежкия полярен институт (Norwegian Polar Institute), публикувано в известното международно списание *Polar Research* през м. юли, 2019 г., изненада полярните изследователи с неоспорими доказателства за твърде далечно пътешествие на полярна лисица от Норвегия чак до Северна Канада, при това със

завидна средна скорост. На 26 март 2018 г. изследователите поставили на млада лисица специална лека яка с монтиран на нея GPS апарат за сателитна връзка и пуснали животното на остров от архипелага Свалбард на северния полуостров Шпицберген. Лисицата се насочила на североизток и за 21 дни преминала по леда на Северния ледовит океан до бреговете на Гренландия, като изминала разстояние от 1512 км. Противно на очакванията, че животното ще се устанонови някъде по западните брегове на Гренландия, то се насочило отново на път на североизток и на 1 юли достигнало чак до бреговете на северния канадски остров Елсмер. „Даже ние помислихме, че това не е вярно“ коментира д-р Ева Фюгли (Dr Eva Fuglei)

от Норвежкия полярен институт. След разчитането на данните от уредите се оказало, че тази храбра норвежка лисица преминала общо 2175 мили (т.е. около 3500 км) за 76 дни, при средна скорост от 46.3 км. на ден. Разбира се, животното е изми-

навало различни дистанции през различните дни, защото е трябвало да се грижи и за прехраната си или да избягва срещи с неприятели. Най-големият дневен преход на младата норвежка лисица била 155 км. Прегишният рекорд за едnodневен преход, поста-

вен от полярна лисица от Аляска, бил само 113 км.! Норвежките изследователи считат, че това ново рекордно постижение на младата полярна лисица се дължи както на сравнително доброто време през този сезон в Арктика, така и на шанса за по-бързо намиране на достатъчна храна по време на далечното северно пътешествие. Еколози от организацията *Climate-ecological Observatory for Arctic tundra* считат, че това рекордно пътешествие се дължи и на климатичните промени на нашата планета, обхванали и Арктика, в резултат на които ледената покривка там е намаляла вече с около 13%. през последните 12 години.

По Polar Research u Science News